

20.12.2019

EOAK/5255/2018

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Maija Sakslin

Esittelijä: Esittelijäneuvos Håkan Stoor

OLOSUHTEET NIUVANNIEMEN SAIRAALASSA

1 KANTELU

Kantelija arvostelee Niuvanniemen sairaalan osaston 4 olosuhteita jäljempänä kerrottavalla tavalla.

2 SELVITYS

Kantelun johdosta hankittiin sairaalan johtavan lääkärin lausunto. Sen liitteenä oli

- ylilääkäri ---:n selvitys
- erikoislääkäri ---:n selvitys
- johtava ylihoitaja ---:n selvitys
- osastonhoitaja ---:n selvitys
- psykologiyksikön vastuuhenkilö ---:n selvitys.

Selvityksen liitteenä oli kantelijan tarkistettu hoitosuunnitelma, hoitoyhteenvedo, raportti vuoden 2018 ja tammikuun 2019 hoitotapahtumista sekä 12.10.2016 tehty omaisuuden haltuunotto päätös.

Käytössääni on ollut myös johtavan lääkärin muistutusvastaus 29.8.2018, joka on annettu kantelijan aluehallintovirastoon tekemän kantelun johdosta, sekä muuta Niuvanniemen sairaalan tarkastuksen yhteydessä saatua aineistoa (dnro 3712/2018).

3 VASTAUS

3.1 Potilaille järjestettävä toiminta

3.1.1 Kantelu

Kantelija kertoo asuneensa osastolla yli vuoden. Osaston potilaille ei kantelun mukaan järjestetä toimintaterapiaa, opiskelumahdollisuuksia, käyntejä punttisalilla ja opetuskeittiössä tai muuta mielekästä tekemistä. Kantelijan mielestä osastolle ei saisi sijoittaa pitkäaikaispotilaita.

3.1.2 Selvityspyyntö

Pyysin sairaalalta selvitystä siitä, millä tavalla kantelijan hoidossa on otettu huomioon, että hän asuu osastolla tavanomaista pidempään ja millä tavalla hänelle pyritään järjestämään mielekäästä tekemistä. Viittasin Eurooppalaisen kidutuksen vastaisen komitean (CPT) standardeissa¹ esitettyihin vaatimuksiin, jotka vapaasti käännettyinä ovat seuraavat:

Psykiatrisen hoidon on perustuttava yksilölliseen lähestymistapaan, joka edellyttää, että jokaiselle potilaalle laaditaan hoitosuunnitelma. Hoitoon tulisi sisältyä monipuolisesti kuntouttavia ja terapeuttisia toimintoja, mukaan lukien toimintaterapiaa, ryhmäterapiaa, yksilöllistä psykoterapiaa, taiteita, musiikkia ja liikuntaa. Potilailla tulisi olla säännöllinen pääsy asianmukaisesti varustettuihin harrastustiloihin ja heillä tulisi olla mahdollisuus päivittäiseen ulkoiluun. Lisäksi on toivottavaa, että potilaille tarjotaan opetusta ja sopivaa työtoimintaa.

3.1.3 Selvitys

Selvityksen mukaan osasto 4 on miesten 16-paikkainen mielentilatutkimus-, vastaanotto- ja hoito-osasto, jonka tehtävänä on hoitaa oikeuspsykiatrasta asiantuntemusta vaativia erittäin vaikeahoitoisia potilaita, arvioida heidän sairauttaan ja vaarallisuuttaan, sekä ohjata heidät jatkohoitoon huomioon ottaen sairaalan sisäinen hoidon porrasteisuus tai mielentilatutkimuksen lopputulema.

Osasto on sairaalan suljetuin osasto. Sen luonteen vuoksi ulkopuoliset hoito- ja kuntoutusmahdollisuudet ovat rajalliset. Osastolla on virikkeinä pelejä ja kirjoja, ja potilaita voidaan käyttää eräissä osaston ulkopuolisissa aktiviteeteissa. Jokaisella potilaalla on omahoitaja ja mahdollisuus saada psykologin palveluja. Osastolla ei ole omaa toimintaterapeuttia, mutta sinne on sijoitettu puoli terapeutin henkilötyökapasiteettia toiselta osastolta.

(---)

3.1.4 Arviointi

Kantelija on erityisesti toivonut siirtymistä avoimemmalle osastolle. Potilaan sijoittaminen eri osastoille on sairaalan harkinnassa. Oikeusasiamies ei voi puuttua sairaalan ratkaisuihin, jollei käy ilmi, että harkintavaltaa on ylitetty tai käytetty väärin, esimerkiksi syrjivästi tai vääriin tarkoituksiin. Selvityksen mukaan kantelijan mahdollisuuksia siirtyä toiselle osastolle arvioidaan säännöllisesti ja se on myös asetettu hoidon tavoitteeksi. Tämän vuoksi asiassa ei ole aihetta epäillä sellaista virhettä johon voisin puuttua.

Kun otetaan huomioon kantelijan muusta hoidosta saatu selvitys, asiassa ei tältä osin ole ilmennyt sellaista, johon laillisuusvalvojana voisin puuttua.

Pyydän kuitenkin sairaalaa jatkossakin kiinnittämään huomiota CPT-komitean standardeista ilmeneviin tavoitteisiin kantelijan ja muiden osaston 4 potilaiden hoidossa.

3.2 Osaston varustus

3.2.1 Kantelu

Kantelun mukaan

¹ European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT). Involuntary placement in psychiatric establishments. CPT/Inf(98)12-part. <https://rm.coe.int/16806cd43e>

- osastolla ei ole jääkaappia potilaiden ruokien säilytystä varten
- suihkuveden lämpötilaa ei pysty itse säätämään
- sairaalassa ei ole perhetapaamishuonetta.

3.2.2 Selvitys

Selvityksen mukaan sairaalan osastoilla on viime aikoina ns. potilaskeittiötä muutettu esim. rentoutumishuoneiksi. Saneeratulla osastolla 4 ei ole potilaskeittiötä eikä jääkaappia potilasruokien säilytykseen. Kahvinkeitto ja mikroaaltouunin käyttö sen sijaan on osastolla mahdollista.

Jääkaapin käytössä on aikaisemmin esiintynyt ongelmia. Koska sairaalassa tarjotaan jo hoitopäivähintaan kuuluvana ruokaa viisi kertaa vuorokaudessa ja sen lisäksi potilailla on mahdollisuus ostaa sitä sairaalan tiloissa toimivalta kanttiiniyritykseltä, toisinaan käydä sairaalan kyydillä kaupassa tai poistumisluvan saatuaan yksinkin lähikaupassa, on tarpeetonta ottaa terveystarvikkeita ylimääräisestä ruuasta.

Suihkuvedelle on turvallisuussyistä säädetty maksimilämpötila.

Sairaalassa ei ole perhetapaamishuonetta. Valvomattomassa tapaamisessa olisi mahdollisuus turvata sivullisen henkilön koskemattomuutta eikä toisaalta hänelle voitaisi ilman potilaan suostumusta myöskään kertoa riskeistä. Näin ollen valvomattoman tapaamisen rajoittamisesta tehtäisiin mielenterveyslain mukainen yhteydenpidon rajoittamispäätös.

3.2.3 Arviointi

Mielenterveyslaissa ei ole säännöksiä osastojen varustetasosta. Yleisellä tasolla asiasta säädetään potilaslaissa, jonka mukaan potilaalla on oikeus hyvään hoitoon.

Kun otetaan huomioon, että osaston potilailla on hyvin rajoitettu mahdollisuus liikkua osaston ulkopuolella ja että eräät potilaat – kuten kantelija – joutuvat asumaan osastolla pitkiäkin aikoja, pidän valitettavana, että potilaat eivät voi säilyttää elintarvikkeita kylmätilassa. Vaikka potilaiden riittävä ruokahuolto on sairaalan taholta järjestetty, mahdollisuus hankkia omia elintarvikkeita lisää mielestäni potilaiden mahdollisuutta käyttää itsemääräämisoikeuttaan.

Pyydän sen vuoksi sairaalaa vielä harkitsemaan kylmäsäilytysmahdollisuuden järjestämistä.

Oikeusasiamies on käsitellyt kysymystä perhetapaamistilasta 16.8.2012 antamassaan ratkaisussa (dnro 903/2011, Ns. perhetapaamisen järjestäminen valtion mielisairaalassa, www.oikeus-asiamies.fi). Tämän vuoksi en pidä aiheellisena käsitellä asiaa uudelleen tässä yhteydessä.

3.3 Kielletyt aineet ja esineet

3.3.1 Kantelu

Kantelun mukaan seuraavien aineiden ja esineiden hallussapito on osastolla kielletty:

- Omien vaatteiden käyttö
- Alibi-lehdet (lehden tilaaminen kielletty)
- omat englanninkieliset kirjat
- DVD- ja Playstation –tuotteet (tilaaminen postitse kielletty)

- sokerin, hunajan ja mausteiden tilaaminen kanttiinista
- muistitikut musiikin kuuntelua varten
- oma tabletti
- oma musiikinkuuntelulaite
- oma kuntoilukuminauha
- oma sähköurku.

3.3.2 Selvityspyyntö

Pyysin sairaalalta selvitystä mahdollisten kieltojen perusteista. Lisäksi pyysin selvittämään, onko aineiden ja esineiden haltuunotosta tehty mielenterveyslain mukaisia päätöksiä ja millä tavalla potilaille tiedotetaan mahdollisuudesta saada omaisuutensa haltuunotosta valituskelponen päätös.

3.3.3 Selvitys

Potilaiden vaatteet

Selvityksen mukaan osastolla käytetään pääsääntöisesti sairaalan vaatteita. Käytäntöä perustellaan huumeiden kulkeutumisen ja karkaamisen estämisellä. Omat vaatteet saa yksilöllisen harkinnan perusteella. Selvityksen antamisen aikaan kaikilla potilailla oli sairaalan vaatteet.

Purukumi, hiiva, sokeri ja mausteet

Selvityksen mukaan purukumia on lukuisia kertoja käytetty avaimenreikien tukkimiseen, mikä pahimmillaan voi aiheuttaa sellaisia vaaratilanteita, ettei hoitohenkilökunta saa hätätilanteissa lukittuja ovia avatuiksi. Samasta syystä osastolla ei myöskään saa nikotiinipurukumia. Osastolla saa kuitenkin muita tupakoinnin lopettamista tukevia valmisteita.

Eräät aineet, kuten runsaat sokeri- ja hunajavarastot soveltuvat puolestaan päihteiden valmistamiseen. Lisäksi osastoyhteisössä on otettava huomioon kaikki siellä olevat potilaat, joilla on mahdollisuus päästä käsiksi toisen omaisuuteen, ei ainoastaan yhden potilaan henkilökohtaiset riskit.

Muu kantelussa mainittu omaisuus

Selvityksen mukaan kantelija on voinut tilata Playstation-pelejä ja niitä on myös saatavilla osastolla. Potilaille on mahdollista pitää hallussaan muistitikkuja musiikin kuuntelua varten sekä omaa tablettitietokonetta ja musiikinkuuntelulaitteita.

Omia sähköurkuja ei ole ollut mahdollista jo niiden suuren koonkaan vuoksi pitää osasto-olosuhteissa. Potilailla on kuitenkin mahdollisuus osallistua musiikkiterapiaan, jossa omia laitteita on voitu käyttää.

Omaa kuntoilukuminauhaa ei ole mahdollista pitää osastolla, koska se soveltuu väkivaltaisesti käytettäväksi. Niitä on kuitenkin mahdollista käyttää osaston kuntosalivuorolla kerran viikossa.

Lisäksi todetaan, että kantelija on saanut käyttöönsä kirjansa ja hän on suostunut säilyttämään Alibi-lehtiään varastossa. Alibi-lehden tilaaminen ei ole kiellettyä, mutta osastolla tehtävien mielentilaselvitysten vuoksi niiden lukemista osastolla ei pidetä suotavana.

Päätöksentekomahdollisuudesta tiedottaminen

Selvityksen mukaan mahdollisuudesta saada omaisuuden haltuunottopäätöksestä valituskel-poinen kirjallinen päätös tiedotetaan potilaille suullisesti, kun omaisuuden haltuunotosta kes-kustellaan. Haltuunottopäätös on tehty kantelijalle 12.10.2016 koskien mm. henkilökohtaista kännykkää.

3.3.4 Arviointi

Yleistä

Mielenterveyslain 22 g §:n mukaan päihteet tai huumausaineiden käyttöön erityisesti soveltuvat välineet taikka potilaan tai muiden henkilöiden terveyttä tai turvallisuutta vaarantavat aineet tai esineet saadaan ottaa toimintayksikön haltuun. Jos potilas sairautentilansa vuoksi todennäköi- sesti hävittäisi rahansa tai muut maksuvälineensä, ne saadaan ottaa toimintayksikön haltuun. Samoin saadaan ottaa haltuun muut hoitoa tai toimintayksikön yleistä järjestystä vakavasti hait- taavat aineet ja esineet.

Omaisuuden haltuunotosta on tehtävä kirjallinen päätös, josta voi valittaa hallinto-oikeuteen. Päätös on voimassa toistaiseksi.

Mielenterveyslain 22 g §:n taustalla on ns. laitospöytäkielto. Sen mukaan potilaan oikeuksia ei voida rajoittaa osastokohtaisilla säännöillä, vaan rajoitusten on perustuttava lakiin ja ne on teh- tävä yksilöllisen harkinnan perusteella. Lakia säädettyä perustuslakivaliokunta nimittäin to- tesi, että aineiden tai esineiden hallussapitokielto ei voi perustua toimintayksikön sisäisiin sään- töihin, vaan päätöksen on aina perustuttava lakiin. Lisäksi säännöksen viimeistä virkettä täs- mennettiin sanalla "vakavasti" ("hoitoa tai toimintayksikön yleistä järjestystä *vakavasti* haittaavat aineet ja esineet", PeVL 34/2001 vp).

Oikeusasiamiehen käytännössä on kuitenkin hyväksytty se, että potilaan kanssa sovitaan omai- suuden säilyttämisestä ilman erillistä haltuunottopäätöstä. Potilaalle on kuitenkin kerrottava mahdollisuudesta saada asiassa valituskel-poinen päätös. Myös tulkinnanvaraisissa tapauk- sissa potilaan oikeusturva edellyttää, että häneltä tiedustellaan, haluaako hän asiassa muutok- senhakukelpoisen päätöksen (oikeusasiamies Riita-Leena Paunio Niuvanniemen sairaalaa koskeva päätös 28.3.2007, dnro 578/2005, www.oikeusasiamies.fi).

Vaikka omaisuuden hallussapitoa ei siis voida kieltää osastojen omissa säännöissä, oikeusasia- miehen käytännössä on pidetty mahdollisena, että potilaille ilmoitetaan, minkälaista omaisuutta osastolla yleensä pidetään laissa tarkoitettuina kiellettyinä omaisuutena, joka tarvittaessa voi- daan ottaa haltuun. Lainvalmisteluasiakirjoista käy ilmi, että toimintayksikön yleistä järjestystä vakavasti haittaavat esineet voivat olla eri toimintayksiköissä erilaisia (Sosiaali- ja terveysvalio- kunnan mietintö, StVM 35/2001 vp). Haltuunotto voi kuitenkin tapahtua vain lain 22 g §:n edel- lytysten tapauskohtaista harkinnan perusteella, jolloin asiasta on tehtävä valituskel-poinen päätös.

Osaston 4 osastoesitteessä todetaan, että potilailla on "käytettävissään sairaalan vaatteet koko hoitajakson ajan". Selvityksen antamisen aikaan osaston kaikilla potilailla kerrottiin olevan sai- raalan vaatteet. Osaston esitteessä todetaan myös, että "purukumia, hiivaa, sokeria, mausteita ja rusinoita ei voi osastolle ostaa".

Selvityksen perusteella näyttää siltä, että osaston säännöt merkitsevät käytännössä yleistä kiel- toa pitää hallussa edellä kerrottujen aineita ja esineitä. Ne ovat siten laitospöytäkiellon kannalta

ongelmallisia. Käsittelen seuraavassa asiaa yksityiskohtaisemmin.

Omat vaatteet

Mielenterveyslaissa ei ole säännöksiä omien vaatteiden käytöstä. Nähdäkseni kyseessä on omaisuuden haltuunotto, jos potilas ei saa käyttää omia vaatteitaan, eikä asiasta ole sovittu potilaan kanssa. Näin asiaa on arvioinut myös Itä-Suomen hallinto-oikeus 11.4.2019 erään toisen potilaan valitukseen antamassaan päätöksessä. Päätöksessään hallinto-oikeus ei muuttanut sairaalan lääkärin päätöstä ottaa potilaan vaatteet ja kengät sairaalan haltuun potilaan karkaimisen estämiseksi.

Mielestäni vaatteita ei kuitenkaan yleensä voi pitää laissa tarkoitettuina hoitoa tai toimintayksikön yleistä järjestystä vakavasti haittaavina esineinä. On myös otettava huomioon, että jos on perusteltua aihetta epäillä, että potilaalla on vaatteissaan 22 g §:ssä tarkoitettuja aineita tai esineitä, hänelle saadaan mielenterveyslain 22 i §:n mukaan suorittaa henkilönkatsastus.

Edellä kerrotuista syistä pidän osaston käytäntöä ongelmallisena. Selvityksestä saa käsityksen, että potilaiden edellytetään aina (siis ilman yksilöllistä harkintaa) käyttävän sairaalan vaatteita. Toisaalta on siis selvää, että potilas voi suostua käyttämään sairaalan vaatteita.

Suositan sen vuoksi, että potilaalle ilmoitetaan aina hänen oikeudestaan saada päätös omaisuuden haltuunotosta silloin, kun häntä pyydetään vaihtamaan omat vaatteensa sairaalan vaatteisiin. Ilmoituksen tekeminen kuten myös potilaan mahdollinen suostumus käyttää osaston vaatteita tulisi merkitä asiakirjaan.

Olen edellä kerrotussa toisen potilaan tapauksessa lisäksi todennut seuraavaa (8.11.2019, EOAK/6638/2018):

Omaisuuden haltuunottoa koskeva päätös on lain 22 g §:n mukaan voimassa toistaiseksi. Säännöksen mukaan omaisuus on palautettava potilaalle hoidon päättyttyä. Tästä seuraa, että kantelijalla ei välttämättä enää ole mahdollisuutta saattaa vaatteidensa ja kenkiensä haltuunottoa tuomioistuimen arvioitavaksi, vaikka rajoitus olisi voimassa hyvinkin pitkään.

Haltuunottopäätöksen voimassaolo hoidon päättymiseen saakka on perusteltua silloin, kun kyseessä ovat esimerkiksi päihitteet tai teräaseet. Mielestäni potilaan vaatteet ja kengät eivät ole tavanomaista 22 g §:ssä tarkoitettua omaisuutta, vaikka niiden haltuun ottaminen on tässä tapauksessa todettu perustelluksi. Pidän kuitenkin ongelmiana sitä, että potilaalla ei ole säännöllisin väliajoin mahdollisuutta saattaa toimenpiteen jatkamisen edellytyksiä tuomioistuimen arvioitavaksi.

Oikeuspsykiatrisen hoidon hoitoajat ovat pitkiä. Sen vuoksi suositan, että rajoituksen tarpeellisuutta ja laajuutta arvioidaan säännöllisin väliajoin. Jos vaatteiden ja kenkien haltuunottoa jatketaan, asiasta tulisi tehdä uusi muutoksenhakukelpoinen päätös, mikäli potilas ilmoittaa haluavansa valittaa asiasta.

Elintarvikkeiden kieltäminen

Apulaisoikeusasiamies Pasi Pölönen on 11.4.2018 ratkaissut asian, jossa oli kysymys purukumin hallussapidon kieltämisestä vankilassa muun muassa sen vuoksi, että purukumilla on mahdollista tukkia avainpesiä tai esimerkiksi paloilmoitinlaitteita. Apulaisoikeusasiamies totesi päätöksessään seuraava:

En epäile myöskään sitä, etteikö nikotiinipurukumeilla selvityksessä kerrotulla tavalla voisi olla mahdollista tukkia esimerkiksi lukkopesiä ja palovaroittimia. Laitosmyymälöissä myydään tosin paljon muitakin makeisia, joita voitaneen käyttää samaan tarkoitukseen ja vielä ehkä purukumia paremminkin. Käsitykseni mukaan on vaikeaa nähdä, että nikotiinipurukumin haltuun antamisesta voisi aiheutua sellaista vaaraa laitoksen turvallisuudelle, että sen haltuun antamisen epäämisen kynnyks ylittyisi. (apulaisoikeusasiamiehen päätös 11.4.2018, dnro 2259/2017, www.oikeusasiamies.fi).

Kaikessa viranomaistoiminnassa noudatettavan suhteellisuusperiaatteen mukaan viranomaisen toimien on oltava puolueettomia ja oikeassa suhteessa tavoiteltuun päämäärään nähden (hallintolain 6 §). Tämän vuoksi pidän purukumin, sokerin, hunajan ja eräiden mausteiden hallussapidon yleistä kieltoa ongelmallisena, koska se perustuu siihen, että niitä voidaan joskus käyttää vahingolliseen tarkoitukseen. Kiinnitän myös huomiota siihen, että mielenterveyslain 22 § g §:n mukaan potilaalla käytössä olevat tilat tai hänen hallussaan oleva omaisuus saadaan tarkastaa, jos on perusteltua syytä epäillä, että hänellä on hallussaan säännöksessä tarkoitettuja vahingollisia aineita.

Vaikka ymmärrän sairaalan esittämän näkökohdan, jonka mukaan osastoyhteisössä on otettava huomioon kaikki siellä olevat potilaat, elintarvikkeiden ”kieltäminen” (haltuunoton uhalla) edellyttää mielestäni kuitenkin konkreettista epäilyä siitä, että potilas käyttää aineita vahingolliseen tarkoitukseen. Näin ollen pidän osaston esitteestä ilmenevää käytäntöä suhteellisuusperiaatteen vastaisena.

Pyydän sen vuoksi sairaalaa arviomaan uudestaan elintarvikkeiden kieltoon perustuvaa käytäntöä.

Matkapuhelimen haltuunotto

Selvityksen liitteenä on 12.10.2016 tehty omaisuuden haltuunottopäätös, koskien mm. henkilökohtaista matkapuhelinta. Perusteluiden mukaan omaisuutta on käytetty suunnitelmallisen karkumatkan rahoittamiseen ja järjestelemiseen. Itä-Suomen hallinto-oikeudesta saadun tiedon mukaan kantelija ei ole valittanut päätöksestä.

Mielenterveyslain 22 j §:n mukaan potilaalla on oikeus pitää yhteyttä sairaalan ulkopuolelle käyttämällä puhelinta, lähettämällä ja vastaanottamalla kirjeitä tai muita luottamuksellisia viestejä ja muita lähetyksiä sekä vastaanottamalla vieraita. Potilaan yhteydenpitoa sairaalan ulkopuolelle saadaan valvontaviranomaisia lukuun ottamatta rajoittaa, jos yhteydenpidosta on vakavaa haittaa potilaan hoidolle, kuntoutukselle tai turvallisuudelle tai jos rajoittaminen on välttämätöntä muun henkilön yksityiselämän suojaamiseksi. Yhteydenpidon rajoittamisesta on tehtävä kirjallinen päätös, josta voi valittaa hallinto-oikeuteen. Päätös on voimassa enintään 30 päivää kerrallaan.

Sekä edellä mainittu 22 g § että viimeksi mainittu 22 j § mahdollistavat siis potilaan omaisuuden haltuun ottamisen. On tulkinnanvaraista, kumpaa säännöstä tulisi soveltaa tietoteknisiin laitteisiin. Yhteydenpidon rajoittamista koskevan 22 j §:n perusteluiden mukaan pykälässä tarkoitettuja laitteita ovat ”esimerkiksi matkapuhelimet ja puhelinverkkoliittymällä varustettu tietokone” (HE 113/2001 vp, s. 29).

Koska hallinto-oikeuden omaisuuden haltuunottoa koskevaan päätökseen ei saa hakea muutosta, asiasta ei ole korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisuja. Tiedossani on vain yksi julkaistu hallinto-oikeuden päätös, jossa Turun hallinto-oikeus 18.11.2002 (pätös 02/630/1, www.finlex.fi) äänestyksen jälkeen katsoi, että asiaa on arvioitava yhteydenpidon rajoittamisena:

Sairaalan psykiatrisessa hoidosta vastaava lääkäri oli päättänyt ottaa tahdosta riippumattomasti hoitoa edeltäneeseen tarkkailuun otetun A:n matkapuhelimen sairaalan haltuun, koska puhelimesta aiheutuisi vakavaa haittaa toimintayksikön yleiselle järjestykselle.

Mielenterveyslain 1.6.2002 voimaan tullutta muutosta koskevan hallituksen esityksen mukaan potilaan yksityiselämän, perhe-elämän ja luottamuksellisen viestin suoja on turvattu perustuslaissa. Yksityiselämän piiriin kuuluu muun muassa yksilön oikeus solmia ja ylläpitää suhteita muihin ihmisiin ja ympäristöön. Yhteydenpidon rajoittamisen on tarkoitus olla poikkeuksellista, ja rajoituksen mahdollistavia säännöksiä on tulkittava ahtaasti.

Matkapuhelinten yleistymisen on muuttanut viestintää siten, että tavanomainen yhteydenpito yhä useammin tapahtuu henkilökohtaisten viestimien välityksellä ja hyödyntäen niiden erityisominaisuuksia kuten suoria puhelinkontakteja, tekstiviestien ja sähköpostien lähettämistä ja vastaanottamista sekä tallennettuja puhelinnumerotietoja ja puhelinvastaajaa. Puhelimen haltuunotto rajoittaa siten huomattavasti potilaan mahdollisuuksia pitää yhteyttä muihin ihmisiin.

Puhelimen haltuunottoa on ensisijaisesti harkittava mielenterveyslain yhteydenpidon rajoittamista koskevien erityissäännösten nojalla eikä omaisuuden haltuunottoa koskevien säännösten perusteella. Matkapuhelin voidaan ottaa potilaalta vain, jos sen käytöstä on vakavaa haittaa potilaan hoidolle, kuntoutukselle tai turvallisuudelle tai jos rajoittaminen on välttämätöntä muun henkilön yksityiselämän suojaamiseksi. Lievimmän puuttumisen periaatteen eli suhteellisuusperiaatteen soveltaminen edellyttää lisäksi, että puhelin voidaan kokonaan ottaa haltuun vain, jos vähemmät toimet eivät ole riittäviä.

Matkapuhelin oli sairaalan antaman selvityksen mukaan otettu sairaalassa noudatetun käytännön mukaisesti tahdosta riippumattomasti hoitoa edeltävään tarkkailuun otetuilta potilailta kaavamaisesti pois omaisuuden haltuunottoa koskevan säännöksen perusteella harkitsematta asiaa yhteydenpidon rajoittamista koskevien säännösten kannalta. Puhelimen poistamista koskevan hallintopäätöksen tosiasiallisen yhteydenpidon rajoittamista koskevan luonteen vuoksi päätös olisi kuitenkin ollut tehtävä yhteydenpidon rajoittamista koskevia mielenterveyslain säännöksiä soveltamalla. Päätös oli siten lainvastainen. Hallinto-oikeus palautti asian sairaalaan uudelleen käsiteltäväksi.

Hallinto-oikeuden vähemmistöön jääneet jäsenet olisivat käsitelleet asian omaisuuden haltuunottona.

Potilaan oikeusturvan kannalta yhteydenpidon rajoittamista koskeva menettely on edullisempi, koska päätöksen tulee olla määräaikainen ja se saa olla voimassa enintään 30 päivää kerrallaan (22 j §:n 5 mom.). Potilaalla on siis säännöllisin määräajoin mahdollisuus saattaa yhteydenpidon rajoittamisen lainmukaisuus hallinto-oikeuden arvioitavaksi. Päätös omaisuuden haltuunotosta on sen sijaan voimassa niin kauan kuin päätöksen perusteet ovat käsillä.

Potilaan oikeusturva puoltaa mielestäni siten yleensä puhelimen haltuunoton arvioimista yhteydenpidon rajoittamisena. Kantelijan matkapuhelimen haltuunottoa on edellä mainitussa päätöksessä perusteltu karkumatkan järjestämisen estämisellä. Kyseessä on siten ollut nimenoman yhteydenpidon rajoittaminen. Tämän vuoksi olisi mielestäni ollut perustellumpaa suorittaa haltuunotto yhteydenpidon rajoittamisena.

Asian ratkaiseminen kuuluu kuitenkin viime kädessä hallinto-oikeudelle. Jollei asia ole ollut hallinto-oikeuden arvioitavana eikä matkapuhelinta ole palautettu kantelijalle, suositan uuden päätöksen tekemistä.

3.4 Viestinnän rajoitukset

3.4.1 Kantelu

Kantelun mukaan

- TV:n uskonnolliset kanavat on lukittu (Alfa ja TV 7)
- TV:n katselu yöaikaan on kielletty (klo 24-06)
- oman nettiyhteyden hankkiminen on kielletty.

3.4.2 Selvityspyyntö

Pyysin sairaalalta selvitystä mahdollisten kieltojen perusteista. Lisäksi pyysin selvittämään, onko mahdollisesta yhteydenpidon rajoittamisesta tehty päätöksiä ja millä tavalla potilaille tiedotetaan mahdollisuudesta saada yhteydenpidon rajoittamisesta valituskelppoinen päätös.

3.4.3 Selvitys

Selvityksen mukaan yleisissä tiloissa olevien televisioiden ohjelmatarjontaa on ajoittain jouduttu rajoittamaan. Potilaat voivat kuitenkin käyttää omissa huoneissaan olevia vastaanottimia. Potilaan omien nettiyhteyksien rajoittamisesta päätetään potilaskohtaisesti.

3.4.4 Arviointi

Asiakirjoista ei käy ilmi, että kantelijan tai osaston muiden potilaiden yhteydenpitoa rajoitettaisiin lainvastaisesti. Korostan, että epäselvissä tapauksissa potilaalla on oikeus saada mahdollisesta rajoittamisesta kirjallinen päätös, josta voi valittaa hallinto-oikeuteen. Viittaan siihen, mitä olen edellisessä kohdassa esittänyt matkapuhelimen käytön rajoittamisesta.

3.5 Kaupankäynti, lainaaminen ja ruoka-annokset

3.5.1 Kantelu

Kantelun mukaan

- potilaiden välinen kaupankäynti ja lainaaminen on kielletty – siitä voi joutua jopa eristettäväksi
- ruokailussa on voimassa "santsikielto", mikä asettaa osaston potilaan eriarvioiseen asemaan muiden osastojen potilaisiin nähden.

3.5.2 Selvitys

Selvityksen mukaan henkilökunta pyrkii ohjeistamaan potilaita keskinäisen kaupankäynnin välttämiseen siitä mahdollisesti aiheutuvien ristiriitojen vuoksi. Kaupankäynti tai lainaaminen ei ole eristämisen peruste.

3.5.3 Arviointi

Selvityksen perusteella ei ole ilmennyt, että kaupankäynnin tai lainaamisen rajoittamisessa olisi menetelty lainvastaisesti.

Mielenterveyslaissa ei ole säännöksiä potilaan ruokailusta. Potilaslain mukaan potilaalla on oikeus hyvään hoitoon, johon kuuluu riittävä ravinto. Selvityksen perusteella asiassa ei ole ilmennyt aihetta epäillä, että kantelijan kohdalla meneteltäisiin lainvastaisesti. Totean kuitenkin yleisellä tasolla, että mielenterveyslaissa ei ole säännöksiä, jotka oikeuttaisivat rajoittamaan potilaan ravintoa.

3.6 Hoitajien käytös

Kantelijan mukaan hoitajat täyttävät potilaille tarkoitettujen lehtien ristisanatehtävät ja lukevat niitä ennen potilaita.

Selvityksen mukaan henkilökuntaa on muistutettu siitä, että lehdet on tarkoitettu ensisijaisesti potilaiden käyttöön. Tämän vuoksi asia ei enää anna minulle aihetta toimenpiteisiin.

3.7 Selvityspyynnön jälkeen lähetetyt kirjeet

(---)

4 YHTEENVETO JA TOIMENPITEET

- a. Pyydän sairaalaa jatkossakin arvioimaan, miten CPT-komitean standardeista ilmeviä tavoitteita voidaan toteuttaa osastolla 4 (edellä kohta 3.1.4).
- b. Pyydän sairaalaa vielä harkitsemaan kylmäsäilytysmahdollisuuden järjestämistä osastolla 4 (edellä kohta 3.2).
- c. Suositan, että osastolla 4 potilaalle ilmoitetaan aina hänen oikeudestaan saada päätös omaisuuden haltuunotosta silloin, kun häntä pyydetään vaihtamaan omat vaatteensa sairaalan vaatteisiin. Ilmoituksen tekeminen kuten myös potilaan mahdollinen suostumus käyttää osaston vaatteita tulisi merkitä asiakirjaan (edellä kohta 3.3.4).
- d. Suositan myös, että vaatteiden ja kenkien haltuunoton tarpeellisuutta ja laajuutta arvioidaan säännöllisin väliajoin. Jos vaatteiden ja kenkien haltuunottoa jatketaan, asiasta tulisi tehdä uusi muutoksenhakukelpoinen päätös, mikäli potilas ilmoittaa haluavansa valittaa asiasta (edellä kohta 3.3.4).
- e. Pyydän sairaalaa arviomaan uudestaan elintarvikkeiden kieltoon perustuvaa käytäntöä osastolla 4 (edellä kohta 3.3.4).
- f. Potilaan oikeusturva puoltaa mielestäni yleensä puhelimen haltuunoton arvioimista yhteydenpidon rajoittamisena. Suositan uuden päätöksen tekemistä kantelijan tapauksessa, jollei matkapuhelinta ole palautettu kantelijalle eikä asia ole ollut hallinto-oikeuden arvioitavana (edellä kohta 3.3.4).
- g. Pyydän sairaalaa varmistamaan, että kantelija saa halutessaan omaisuutensa haltuunottoa koskevat päätökset (edellä kohta 3.7).
- h. Otan erikseen tutkittavakseni kantelijan 1.1.2019 lähettämän kirjeen, jossa arvostellaan sairaalan päivystävien lääkäreiden menettelyä eristetyn potilaan valvonnassa. Asiassa lähetetään eri selvityspyyntö.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestäni sairaalan tietoon. Pyydän sairaalaa ilmoittamaan, mihin toimenpiteisiin päätökseni on johtanut 28.2.2020 mennessä.

Lähetän jäljennöksen tästä päätöksestä Itä-Suomen aluehallintoviraston tietoon (ilman kantelijan henkilötietoja).

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies
00102 EDUSKUNTA

Päätös 20.12.2019 EOAK/5255/2018

Ilmoitus päätöksen 20.12.2019 johdosta tehdyistä toimenpiteistä

Sairaala arvioi jatkossakin miten CPT-komitean standardeista ilmeneviä tavoitteita voidaan toteuttaa osastolla 4.

Nykyiselle vasta remontoitulle osastolle 4 ei ole mahdollista järjestää kylmäsäilytysmahdollisuutta eikä myöskään tiloja elintarvikkeiden säilyttämiselle nykyisiä mahdollisuuksia laajemmin. Sairaalassa on kuitenkin alkanut uudisrakennushanke, jonka myötä tämä kylmäsäilytysmahdollisuus sekä elintarvikkeiden säilytystilat tulevat arvioitaviksi. Tarkoituksena on rakentaa yhden hengen huoneellisia osastoja sairaalan potilaspaikkalisäyksen ollessa nykyisestä noin 50 potilaspaikkaa.

Potilaan tullessa osastolle 4 kysytään häneltä haluaako hän olla sairaalan vaatteissa vaiko pitää käytössään omat vaatteensa. Molemmissa tapauksissa tehdään asiasta potilasasiakirjamerkintä. Haltuunottotapauksissa laaditaan haltuunottopäätös, josta potilas saa valituskelpoisen päätöksen. Jatkossa vaatteiden haltuunottoa arvioidaan puolivuositain, ja jos haltuunottoa joudutaan jatkamaan, tehdään asiasta uusi päätös, joka on valituskelpoinen. Asiasta on tehty johtavan lääkärin ohje (liite).

Kantelijalle on palautettu hänen matkapuhelimensa.

Kuopiossa, Niuvanniemen sairaalassa 27.1.2020.

Kunnioittavasti

Jarmo Paanila
m.a. johtava lääkäri

Liite

Ohje omien vaatteiden käyttämisestä Niuvanniemen sairaalan osastoilla
(27.1.2020, NS/841/06.00.00.01/2019)

Omien vaatteiden käyttäminen Niuvanniemen sairaalan osastoilla

Potilaan tullessa osastolle kysytään häneltä, haluaako hän olla sairaalan vaatteissa vai pitää käytössään omat vaatteensa. Molemmissa tapauksissa laaditaan asiasta potilasasiakirjamerkintä. Haltuunottotapauksessa tehdään haltuunottopäätös, josta potilas saa valituskelpoisen päätöksen. Jatkossa vaatteiden haltuunottoa arvioidaan puolivuositain. Jos haltuunottoa joudutaan jatkamaan, tehdään asiasta uusi päätös, joka on valituskelpoinen.

Kuopiossa, Niuvanniemen sairaalassa

27.1.2020

Jarmo Paanila
ma johtava lääkäri

Jakelu

ylilääkärit
ylihoitajat
osastonhoitajat
osastot
turvallisuuspäällikkö